

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Катя Дионисиева,
преподавател в ЮЗУ "Н. Рилски"-ФОЗЗГС, Благоевград
на **дисертационен труд** за присъждане на образователна и научна
степен „**доктор**“ в научно направление
1.2 Педагогика (Специална педагогика)

на тема:

„РАЗРАБОТВАНЕ НА ЕФЕКТИВНА РАМКА ЗА УЧЕНЕ ПРИ УЧЕНИЦИ С АУТИЗЪМ В ГИМНАЗИАЛНА СТЕПЕН НА ОБУЧЕНИЕ“

разработен от докторант **Мария Д. Буханедзи**
с научен ръководител: **проф. дпн Мира Цветкова-Арсова**

Представени материали:

- ✦ *Дисертационен труд*, разработен в обем от 274 печатни страници, от които 203 страници текст на разработката, приноси към теорията и практиката, библиография и приложения. Дизайнът на труда е със следната структура: увод; четири глави – I-II - литературен обзор, III - постановка на експерименталното изследване, IV - анализ на получените резултати, дискусия, обобщения и препоръки, заключение и научни приноси. Използваната литература включва 511 печатни издания и 38 интернет източника на английски и гръцки език.
- ✦ *Автореферат* на дисертация за образователна и научна степен “доктор” с обем от 83 стр., в който са включени приносите и списък с публикациите на докторанта.
- ✦ *Списък с публикации* по темата на дисертационния труд – една самостоятелна разработка и шест в съавторство, публикувани в български издания – сборници от университетски докторантски конференции в периода на обучение 2016-2019г.

Актуалност на разработката: Потребностите на учениците с РАС са обект на особено внимание от страна на специалните педагози, особено когато става дума за формиране на умения и навици за адекватно функциониране в учебната среда на общообразователното училище. Съвременните предизвикателства на включващото образование мотивират изследователи и практики в търсенето на по-гъвкави методи и похвати за обучение на децата със СОП. Сред тях се откроява целевата група на учениците с високо функциониращ аутизъм, при които вторичните отклонения се проявяват в няколко сфери едновременно. В този аспект изборът на тема на дисертационния труд на М. Буханедзи е много актуален с очаквани ползи за обучаващите ученици с РАС в теоретичен и практически план.

Съдържателна характеристика:

Уводът на дисертацията въвежда кратко и ясно в спецификата на обучението на ученици с високо функциониращ аутизъм и откроява причините за избора на темата. Изследователят акцентира върху потребностите на по-големите ученици с РАС като предизвикателство за професионалистите поради наличието на проблеми, за които не винаги има решение в стандартната педагогическа рамка.

Глава първа разглежда компактно нарушенията от аутистичния спектър в хода на историческото развитие на тази научна област. От позицията на признати международни стандарти са разгледани в развитие дефиниции на аутизма, класификации, данни за разпространението му, причини за появата на отделните нарушения в рамките на аутистичния спектър, изключително разнообразната симптоматика в най-значими за развитието на индивида с РАС сфери. На тази база са представени и най-често срещаните нарушения в социалното взаимодействие, комуникацията и поведението.

Друг раздел е посветен на законовите средства предимно в Република Гърция, които са от значение за регулиране на отношението на обществото към проблемите и потребностите на лицата с РАС и предлагане на адекватни социални, психологически и педагогически механизми за решаването им.

В допълнение докторант М. Буханедзи прави преглед на развитието на специалното обучение на деца със СОП в САЩ – регламенти, подходи, промени на нагласи у обществото с примери от актове на щатско и федерално ниво. Във фокуса на проучването са дейности на неправителствени организации и законови мерки в подкрепа на социалната и училищната интеграция на деца с различни нарушения. Внимание е отделено и на гръцкото законодателство, конкретно в полза на децата с аутизъм. Разгледани са важни документи, регламентиращи и подкрепящи съвременни решения в диагностиката, терапията и обучението на деца и ученици с РАС. Във връзка с темата на изследването са дискутирани конкретни актове в подкрепа на обучението на ученици с нарушения в гимназиална възраст и възможности за професионална подготовка. По-подробно са представени искванията на гръцката образователна система за обучение на тази популация подрастващи.

Във **втора глава** на дисертационния труд са разгледани проблемите и потребностите на децата с РАС изцяло в педагогически аспект. На базата на заключения предимно на западни изследователи е направена оценка на развитието в разбирането за аутизма, промяната в нагласите на училищните фактори към обучителните възможности на децата с РАС и конкретно на ученици с високо функциониращ аутизъм. Представени са водещи стратегии за интервенция като поведенческа терапия и приложен поведенчески анализ (АВА). За целите на включващото обучение са маркирани специфични подходи, организационни инструменти, визуални методи на работа с конкретни решения за социалната и физическата среда на класната стая. Внимание е отделено и на

съдържанието на индивидуалния план за обучение (IEP), който при учениците с високо функциониращ аутизъм включва по-специфични цели. Друг раздел е посветен на ролите на общообразователния учител, специалния педагог и асистента в процеса на обучение на учениците със СОП, спецификата на тяхната екипна работа и социално-педагогическите подходи във взаимодействието им с учениците. Дискутирани са нюансите във функционирането на ученици с РАС с различна изразеност на поведенчески и комуникативни отклонения и техните академични изяви в рамките на включващото образование. Друг важен аспект са взаимоотношенията на родителите на учениците със СОП с училището и ролята им за партньорство в подкрепа на интеграцията.

В следващия раздел докторант Бусханедзи обсъжда рамката за учене при деца с аутизъм по отношение на избора на достъпна физическа среда, комуникативни и поведенчески възможности и ограничения. Подчертава, че преминаването от една в следваща училищна възраст, в която се променят функционалните изисквания на социалното обкръжение, може да бъде рисково за учениците с ВФА и налага добра подготовка за прехода от страна на училището и семейството. Процесите на включване и изключване на ученици с ВФА са също обект на проучване от докторанта на базата на литературни данни за опит от напреднали процеси на интеграция (IDEA, 2004). Последните два раздела на тази глава включват диференцирано представяне на ролите и функциите на физическата среда и хората, участващи в предложения образователен модел за учениците с ВФА.

Трета глава на дисертационния труд включва методологията на практическото изследване, проведено от докторант Бусханедзи. Много кратко и критично авторът информира за липсата на изследвания в Гърция за академичния прогрес на учениците с ВФА от горните класове и тази потребност определя насоката на планираното изследване в интегрирана учебна среда. Издигнати са три хипотези за доказване ползването от учителите на подходящ педагогически инструментариум за обучение на високо функциониращи аутисти, очакванията на родители и учители за наличието на подходяща за целта физическа среда, и разбирането на родителите за прилагането на определени общоприети методи и стратегии за обучение, подходящи за техните интегрирани деца. За инструментариум на проучването е използван въпросник за учители и родители на ученици с РАС. Формулирани са 4 изследователски въпроса, които са ключови за разкриване на състоянието на обучението и потребностите на ученици с РАС в гимназиален курс на обучение. В съответствие с целите на изследването авторът формулира и работните задачи. Участниците в проучването са внимателно подбрани и представени с необходимите демографски характеристики и социална ангажираност чрез връзки с обществени организации за и на хора с увреждания. Въпросникът е попълнен от 110 учители и 80 родители на ученици с ВФА. Обоснован е изборът на анкетирането като добър инструмент за социологическо проучване. Представени са методите за количествен и качествен анализ на данните от

проучването и самата процедура по провеждането му. Внимателно са описани и обосновани структурата на въпросника и съдържанието на всеки раздел. Посочени са и етичните съображения на изследователя.

Четвърта глава включва представяне на резултатите от проучването. Последователно са описани находките от демографските характеристики на всички участници, резултатите от анкетирането. Информацията е много добре презентирана и визуализирана чрез таблици и графики. Последователно са анализирани резултатите за всеки раздел на въпросниците за двете групи - учители и родители. Следва сравнителен анализ на резултати от двата въпросника, които също са таблично и графично представени. Интересни са съпоставките на отговори на общообразователни и специални учители и аналогично на родители на ученици с РАС в специално и масово училище. Анализът се характеризира с дълбочина и обхват и безспорно е добра база за разработване на нов модел рамка за учене, в която М. Буханедзи предлага конкретни решения за физическата среда и хората, включени или подпомагащи обучението на ученици с ВФА. Това е може би най-силната страна на проучването и водещ принос за практиката на включващото обучение при деца с РАС.

В **дискусията** М. Буханедзи обобщава анализите от проучването, за да докаже истинността на издигнатите работни хипотези. Прави съпоставка на резултатите със сходни такива, описани в предишни изследвания, търси съвпадения и предлага обяснение за различията, което е много силен изследователски подход. В **обобщението** кратко и точно са формулирани изводите, последвани от значими за практиката **препоръки**. **Заключителното обобщение** е по-скоро напомняне за значимостта на темата на дисертационния труд и положителна оценка на резултата.

Посочените от докторанта **приноси** са реални и определено в резултат от продължителна и задълбочена изследователска работа.

Авторефератът отговаря на изискванията и напълно представя съдържанието на дисертационния труд .

Оценявам високо научната работа на докторантката и нейната публикационна активност. В дисертационния труд правят впечатление научният стил, умелото боравене с литературни източници, представянето и дискутирането на конкретни проблеми по темата на изследването. Представянето на изучавания проблем в неговите исторически и съвременни измерения с многообразието от методи, стратегии и похвати на работа с ученици с РАС е твърде обстойно, но и показателно за мотивацията на докторанта да осигури повече доказателствен материал в защита на своята теза. Особено внимание заслужава богатото онагледяване - 17 таблици и 54 графики за целия текст. Намирам за значими резултатите от дисертационния труд и приносите на докторант М. Буханедзи за изучаване спецификата на включващото обучение на ученици с ВФА в гимназиална степен и прилагане на

адекватни техники за учене, формиране и развитие на умения, стимулиращи учебния процес.

Бележки към автора:

- В обзора се преплитат теоретични постановки, стратегии и практически подходи за работа, често много конкретни. Този подход не позволява да разпознаем ролята на едните или другите в цялостната педагогическа рамка.
- Някои по-обемни таблици, включени в анализа на резултатите, могат да бъдат дадени в приложение, за да се постигне по-добра компактност на текста.

Въпрос по дисертационния труд:

- Каква е целта на включения обзор за развитието на науките за аутизма в САЩ и има ли това пряка връзка с гръцката нормативна уредба за образованието на деца с РАС?

Заклучение:

Изразявам убеждението си, че дисертационният труд на докторант Мария Буханедзи заслужава **положителна оценка**. Ето защо предлагам на членовете на уважаемото Научно жури **да гласуват присъждане** на научна степен „**доктор**” на Мария Буханедзи в професионално направление 1.2 Педагогика (Специална педагогика).

17.05.2019 г.
гр. София

Изготвил становището:
(доц. д-р Катя Дионисиева)